

Кантрольная работа на сучаснай беларускай мове для студэнтаў I курса ЗФ

Лекцыйны курс “Сучасная беларуская мова”, які чытаецца на I курсе завочнага факультэта (спецыяльнасць “Беларуская філалогія”), ахоплівае шматлікія раздзелы: фанетыка і фаналогія, арфаэпія і графіка, арфаграфія і лексікалогія, фразеалогія, лексікаграфія і фразеаграфія. Аб’ём тэарэтычнага матэрыялу вялікі, колькасць лекцыйных гадзін невялікая, да таго кожная тэма патрабуе не толькі асэнсавання, а і практычнага авалодання ў сувязі з чым прапануецца кантрольная работа, якая прадугледжвае выкананне раду заданняў амаль па ўсіх раздзелах курса.

Выконваюцца заданні на матэрыяле мастацкай літаратуры, публіцыстыкі.

Ад студэнтаў-завочнікаў патрабуецца вывучыць тэарэтычны матэрыял, умець прымяняць набытыя веды на практыцы, акуратны і пісьменны выклад.

Работа выконваецца ў вучнёўскім сшытку ў лінейку з захаваннем палёў, чырвонага радка. Заданні ў кантрольнай рабоце не паўтараюцца (не перапісваюцца), дастаткова ўказаць нумар задання.

Заданне 1. Падабраць тэкст з твора мастацкай літаратуры на 3-4 старонкі рукапісу, перапісаць у сшытак, указаўшы аўтара, назву твора, выходныя дадзеныя, напрыклад: Шамякін Іван. Вазьму твой боль: Раман // Шамякін І. Выбраныя творы: У 3 т. Т. 3. / І.П. Шамякін. – Мн.: “Мастацкая літаратура”, 1992. – С. 132 – 134.

Заданне 2. Выбраць з тэксту словы з рознага тыпу фанетычнымі з’явамі, што характарызуюць фанетычную сістэму беларускай мовы, назваць іх і даць тлумачэнне, напрыклад: *прыходзіла* – дзеканне, фанетычная асаблівасць беларускай мовы, якая заключаецца ў змяненні зубнога [д] пры яго памякчэнні на мяккую афрыкату [з’]. Праілюстраваць і ахарактарызаваць як мага больш фанетычных з’яў.

Заданне 3. Выпісаць словы з тэксту і падабраць да іх пары так, каб праілюстраваць пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні галосных і зычных (па 5 пар на чаргаванне зычных, па 4 – галосных, усяго 18 пар слоў). Узор: 1) пазіцыйнае чаргаванне галосных: *дом* – *дамы* /о/ – /а/ – націскны [о] чаргуецца з ненаціскным [а]; 2) пазіцыйнае чаргаванне зычных: *сaды* – *сaд* /д/ – /т/ – звонкі [д] чаргуецца з глухім [т] у пазіцыі канца слова і г.д.

Заданне 4. Выпісаць словы з тэксту для ілюстрацыі прынцыпаў напісання слова і яго частак (фанетычны прынцып напісання падкрэсліць адной рыскай, марфемны – дзвюма), не менш як 5 слоў на кожны прынцып, напрыклад: *сaдкі* – *сaд* – *сaды*.

Заданне 5. Словы, напісанне якіх (частак слоў) заснавана на марфемным прынцыпе, растлумачыць з прымяненнем правіл правапісу: 10 слоў на розныя правілы, напрыклад: *сaдкі* – пішам у корані літару *д*, таму што праверачнае слова *сaды*, дзе ў корані літара *д* абазначае адпаведны гук [д] (арфаграма – правапіс звонкіх зычных у корані).

Заданне 6. Выпісаць з тэксту сінонімы, растлумачыць іх лексічнае значэнне (выкарыстаўшы Тлумачальны слоўнік беларускай мовы), устанавіць тып сінонімаў і ролю ў тэксце (не менш 5 сінанімічных пар ці радоў). Пры недахопе матэрыял дапоўніць са “Слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў” М.К. Клышкі (Мн., 1993).

Заданне 7. Выпісаць з тэксту словы, ужытыя ў пераносным значэнні, растлумачыць значэнне, устанавіць тып і спосаб пераносу (не менш 10 слоў).

Заданне 8. Выпісаць з тэксту фразеалагізмы (не менш 5-ці), вызначыць іх значэнне, тып паводле семантычнай злітнасці кампанентаў (зрашчэнне, адзінства, спалучэнне); па магчымасці падабраць сінанімічныя, антанімічныя, аманімічныя фразеалагізмы; устанавіць тып фразеалагізма паводле суаднесенасці з часцінай мовы. Напрыклад: з вузел (ростам) ‘вельмі малы (ростам)’ – спалучэнне; сінанімы – *аршын з шапкаю* ‘зусім нізкі, недарослы’, *кату па пяту* ‘вельмі малога росту, недаростак’, *пяшком пад стол хадзіць* ‘быць яшчэ зусім малым, недарослым’; антонімы – *на лес гледзячы* ‘высокі’; фразеалагізм з вузел *ростам* суадносіцца з прыметнікам, паколькі суадноснае слова-сінанім па значэнні прыметнік (нізкі, недарослы).

Заданне 9. Выпісаць з Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы (у 5-ці тамах) па тры прыклады слоўнікавых артыкулаў на розныя прыёмы і спосабы тлумачэння лексічнага значэння слоў, напрыклад: 1) прыём сінанімізацыі – *нагляд*, -у, *М.* -дзе, *м.* 2. *догляд*, *клопат*; 2) апісальны прыём – *наглядны*, -ая, -ае. 1. *Заснаваны на паказе таго, што вывучаецца*; 3) энцыклапедычны прыём – *мушмула*, -ы, *ж.* 1. *Невялікае пладовае дрэўца або кусты сямейства ружакветных з мучністымі салодкімі ці кісла-салодкімі пладамі, прыгоднымі для ежы*; 4) адсылачны прыём – *мяцёлка*, -і, *Д.М.* -лцы; *Р. Мн.* -лак; *ж.* 1. *Тое, што і мятла* і інш.

Заданне 10. Са слоўнікаў рознага тыпу выпісаць слоўнікавыя артыкулы і ўказаць, як, пры дапамозе чаго дасягаецца нарматыўнасць слоўнікаў, ці інакш адказаць на пытанне, якія слоўнікі можна лічыць нарматыўнымі. Напрыклад: “Слоўнік сінанімаў і блізказначных слоў” М.К. Клышкі (Мн., 1993) нарматыўны, паколькі ў рээстравай частцы словы-сінанімы суправаджаюцца стылістычнымі паметамі: 1/ *Журналіст*, *карэспандэнт*; *газетчык* (разм.); 2/ *Жытні*, *жытнёвы*, *аржаны*; *іржаны* (абл.) і інш.